

HISTORIAA JA NYKYAIKAA

Satoja vuosia sitten muinaiset saamelaiset asuivat lapinkylissä eli siidoissa. Yhdessä lapinkylässä asui useita perheitä, jotka kalastivat ja metsästivät muun muassa peuroja yhdessä. Vähitellen he alkoivat ottaa peuroja myös aitauksiin ja kesyttivät niitä. Kesytetystä peurasta eli porosta tuli ihmisille kantojuhta.

Poroperheet jutasivat

Ennen perheiden elämäntapaan kuului jutaaminen, joka tarkoittaa sitä, että ihmiset vaelsivat porojensa mukana paikasta toiseen. Talvella he elivät suurissa talvikylissä, jossa asui monia perheitä. Kesäksi kukin perhe vaelsi perinteisille suvulle kuuluville alueille. Siellä he asuivat kodissa tai samankaltaisissa laavuissa. Kodan pohjalle laitettiin koivunoksia ja niiden päälle porontaljat makuualustoiksi. Keskellä oleva nuotio lämmitti kodan ja sen lämmössä valmistui myös ruoka. Tarvittaessa poroperheet (eli perheet jotka omistivat poroja) muuttivat paremmille metsästys- ja kalastusapajille. Porot kantoivat selässään tai vetivätahkiossa tai reessä perässään paikasta toiseen muuttavan perheen koko omaisuutta. Nykyaikaan verrattuna sitä tosin oli melko vähän. Mukana kuljetettiin vain välttämättömät tavarat.

Omavaraistalous

Saamelaiset elivät omavaraistaloudessa. He saivat porosta lihaa syötäväksi sekä materiaalia vaatteiden tekemiseen. Ravintoa saatiin luonnosta myös metsästämyllä, kalastamalla sekä marjoja ja sieniä keräämyllä. Lisäksi saamelaiset osasivat valmistaa taidokkaasti erilaisia esineitä poron luusta, sarvesta ja nahasta sekä puusta. Poro toimi myös ”kuljetusvälineenä”. Esimerkiksi talvisin poron vetämässä ahkiossa päästiin matkaamaan kätevästi paikasta toiseen lumihankia pitkin, Lapissa kun tiet olivat hyvin harvassa ja vesireitit käytössä vain kesäisin. Eteläisellä poronhoitoalueella elämä ja poronhoito on ollut hieman erilaista.

Raja-aidat muuttivat elämää

Ennen poroperheillä oli oikeus siirtyä vapaasti eri valtioiden välillä. Porojen perässä siis valettiin esimerkiksi Suomesta Norjaan. 1800-luvun lopulla Suomen rajat suljettiin ja poroperheet eivät enää päässeet liikkumaan niin kuin ennen. Osa saamelaisista muutti kokonaan pois Suomesta ja osa puolestaan aloitti vaelluksen Etelä-Lappiin.

Vuonna 1952 Suomen ja Norjan välille rakennettiin raja-aita. Poronomistajille tämä tarkoitti sitä, ettei heidän tarvinnut enää paimentaa porojaan kesäisin. Vähitellen poroperheet siirtyivätkin asumaan pysyviin taloihin, he eivät enää vaeltaneet porojensa mukana.

Mullistavat moottorikelkat

Suuren muutoksen poronhoitoon ja koko elämään aiheutti moottorikelkkojen tulo. Ensimmäiset moottorikelkat otettiin käyttöön Suomessa vuonna 1961. Moottorikelkkaa kutsuttiin alussa peltipailakaksi, koska se tuntui pomppivan sinne tänne osaamattoman poromiehen ohjauksessa. Pailakka -nimitys tarkoittaa kesyttämätöntä ja vauhkoa poroa. Moottorikelkat helpottivat poronhoitajien töitä. Poroja voitiin paimentaa ja koota yhteen ryhmään entistä nopeammin. Työpäivän jälkeen pystyttiin palaamaan kotiin pidemmästäkin matkasta eikä enää tarvinnut jäädä metsään yöksi. Toisaalta ihmiset olivat yhä vähemmän tekemisissä porojensa kanssa. Siksi ennen kesyt porot pääsivät villiintymään ja niitä oli vaikeampi käsitellä. Ennen poroja paimensivat myös porokoirat mutta vähitellen niidenkin käyttö väheni.

Moottorikelkkojen jälkeen Lappiin ilmestyivät 1970- ja -80 -luvuilla myös maastomoottoripyörät ja mönkijät. Käytetäänpä poronhoidossa nykyään apuna joskus helikoptereita ja lentokoneitakin. Kaikki nämä laitteet ovat kalliita ja myös niiden huoltaminen ja bensa maksavat poromiehelle paljon. Yksi moottorikelkan osa saattaa maksaa yhden poron verran ja joskus

uusia osia tarvitaan monta päivässä. Rahaa saadakseen poromiesten täytyykin myydä poroja teurastettavaksi.

Enää ei eletä omavaraistaloudessa

Omavaraistalous hävisi viimeistään moottorikelkkojen tultua ja tilalle tuli rahaan perustuva talous. Muutos näkyi kaikessa: pukeutumisessa, ruuassa, käsityön tekemisessä ja asumisessa. Ennen porosta käytettiin tarkasti hyväksi kaikki mahdollinen; lihat, taljat ja sarvet. Nykyään tärkeintä on saada poron lihojen myymisestä rahaa elämiseen. Silti myös käsitöiden tekeminen porosta saatavista materiaaleista on edelleen tärkeä osa kulttuuria. Poronhoitajien täytyy nykyään tietää täysin eri asioita kuin aikaisemmin. Ennen oli elintärkeää tietää esimerkiksi mistä luonnosta löytää ruokaa vaellusmatkojen aikana. Nykyään elintärkeää on osata korjata rikki mennyt moottorikelkka vaikka keskellä pimeää ja kylmää metsää. Myös EU:n poronhoitoa säätelevät lait on hyvä tuntea.